Michal H a v r d a (České Budějovice)

OBRAZ ANOIKONYMIE V KATASTRU OBCE TCHOŘOVICE A JEHO HISTORICKÉ PROMĚNY

DESCRIPTION OF THE MINOR PLACE-NAMES IN THE CADASTRAL AREA TCHOŘOVICE AND ITS HISTORICAL TRANSFORMATIONS

This diploma thesis extends the bachelor thesis research that analysed selected anoikonyms which were used by the locals since the oldest times until the beginning of the 19th century. The goal of this thesis is to revise and complete the set of anoikonyms included in the bachelor thesis and compare it to younger evidence. By collecting the data and its formal and semantic analysis the thesis aims to present a relatively complete picture of anoikonyms of the area of interest while respecting its historical development.

Keywords

place-names, anoikonyms, Tchořovice

Cílem našeho toponomastického příspěvku je ve stručnosti představit východiska, metody a výsledky výzkumu pomístních jmen, který jsme provedli pro katastrální území obce Tchořovice a jeho nejbližší okolí. Diplomová práce pod vedením doc. PhDr. Marie Janečkové, CSc., byla úspěšně obhájena na Ústavu bohemistiky FF JU v Českých Budějovicích v červnu roku 2014.[1)]

Diplomová práce ve své teoretické části představuje toponomastiku jako vědeckou disciplínu studující vlastní jména míst. Stěžejním oddílem této části je kapitola metodologická představující základní klasifikační modely užívané při analýze anoikonym, a to sémantický třídič Vladimíra Šmilauera,[2)] vztahově modelový přístup Jany Pleskalové[3)] a formální klasifikaci Libuše Olivové-Nezbedové.[4)] Opomenuto nebylo ani rámcové představení nejdůležitějších relevantních pramenů ke studiu anoikonymie, kon-

---

[1)] M. Havrda, Obraz anoikonymie v katastru obce Tchořovice a jeho historické proměny, diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, České Budějovice 2014.

[2)] V. Šmilauer, Třídění pomístních jmen, Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 13, 1972, s. 171–204.

[3)] J. Pleskalová, K pojetí modelu v pomístních jménech, Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 15, 1974, s. 533−542.

[4)] L. Olivová-Nezbedová, Pomístní jména v Čechách, jejich obecná charakteristika a jejich význam pro vědní obory. In: L. Olivová-Nezbedová – M. Knappová – J. Malenínská – J. Matúšová, Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest, Praha 1995, s. 15–34.

krétně písemných operátů Tereziánského,[5] Josefského[6] a Stabilního[7] katastru, dále pak mapového díla tzv. I.,[8] II.[9] a III.[10] vojenského mapování. Přechodovým článkem k praktické části naší diplomové práce se stala kapitola věnovaná fenoménu vody na Blatensku a Lnářsku a stručná připomínka hlavních událostí z dějin obce tchořovické. Část praktická poté představila abecední heslář pomístních jmen tchořovického katastru. Pro větší přehlednost byl rozdělen do dvou samostatných oddílů. První oddíl byl věnován výhradně zástupcům hydronym jakožto pojmenováním rybníků a vodních toků, druhý oddíl následně představil zástupce agronym, oronym a hodonym. Ke každému heslu byly připojeny excerpované doklady jejich formální podoby zachycené historickými prameny, které byly v hesláři zaznamenány v transliterované podobě. Anoikonyma byla následně podrobena modelové analýze formálně syntaktické a lexikálně sémantické. Třetí část heslového slova situovala dané pomístní jméno v krajině a případně doplnila další kulturněhistorické souvislosti. Vybraná hesla byla doplněna o čtvrtou část zachycující stručnou autentickou charakteristiku z Josefského katastru. Diplomová práce čítající celkem 475 dokladů anoikonym se tak pokusila prostřednictvím relativně kompletního shromáždění anoikonymického materiálu odpovědět na otázky týkající se časové a územní distribuce pomístních jmen ve sledovaném katastrálním území.

---

[5] Tereziánský katastr, Národní archiv v Praze, 1713, inv. č. 122, 2328, 2459, 4458; Tereziánský katastr – Exaequatorium dominicale, Národní archiv v Praze, 1749, inv. č. 874, 1943; Tereziánský katastr – Rektifikatorium, Národní archiv v Praze, 1782, inv. č. 773, 1683.

[6] Josefský katastr, Národní archiv v Praze, 1785, inv. č. 3401.

[7] Stabilní katastr, Národní archiv v Praze, 1826, inv. č. 5789, 5800, 5802.

[8] 1st Military Survey. Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně. Ministerstvo životního prostředí ČR. Section No. 192, 208. Dostupný také z WWW: [citováno 27. 4. 2014] http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c192; http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c208.

[9] 2nd Military Survey. Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně. Ministerstvo životního prostředí ČR. Section No. W_13_II. Dostupný také z WWW: [citováno 27. 4. 2014] http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=W_13_II.

[10] 3rd Military Survey. Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně. Ministerstvo životního prostředí ČR. Section No. 4252_1; 4251_2. Dostupný také z WWW: [citováno 27. 4. 2014] http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4252_1; http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4251_2.

1. Obec Tchořovice

Obec Tchořovice se nachází v severozápadním výběžku Jihočeského kraje 6 km severozápadně od Blatné při silnici I. třídy spojující České Budějovice s Plzní. Tchořovice jsou v letopisech poprvé připomínány již roku 1321, kdy zde existoval dvůr a malá dřevěná tvrz s palisádovým ohrazením, jež patřila řádu strakonických maltézských rytířů. Motivace pojmenování obce není zcela jednoznačná. Jan Pavel Hille ve svém rukopisném díle s názvem Z dějin obce Tchořovické[11)] jej odvozuje z hojného výskytu tchořů v okolní krajině. Nelze však vyloučit, že se některý z prvních obyvatel jmenoval *Tchoř*, nebo se mu tak přezdívalo. Místo samotné se pak nazývalo *Tchořovo*, rodina zakladatelova po slovansku *Tchořovici*, z čehož později vzniklo dnešní oikonymum *Tchořovice*, staročesky *Dchořovice*. Obecně se pak užívá pojmenování *Tchorouce* či *Torovice*.

Éra pánů z Tchořovic

Ve 14. století se Tchořovice staly sídlem vladyckého rodu. Jako prvního tamějšího pána prameny uvádějí roku 1372 Jana. Jeden z jeho nástupců jménem Beneš zde koncem tohoto století vybudoval malou zděnou tvrz, v jejímž okolí stálo sedm dřevěných panských domů vybudovaných pro dvorskou čeleď. Panské sídlo bylo lemováno hlubokými příkopy, které se v době válečné daly snadno naplnit vodou z blízkého potoka. Roku 1409 obec zakoupil Vilém z Vartenberka a ze Zvířetic, jenž ustanovil svým purkrabím jakéhosi Marše. Od roku 1433 Tchořovice patřily Petrovi z Vartenberka. Po Petrově smrti majetek získala jeho manželka Eliška z Veselé a z Vartenberka. Tato žena roku 1454 vstoupila do soudního sporu s majitelem lnářského panství Petrem Zmrzlíkem ze Svojšína, neboť si podle žalobkyně neprávem uzurpoval její majetek. Zemský soud dal Elišce za pravdu, a Zmrzlík tedy musel vše vrátit. Roku 1473 se obec dostává do držení Jana staršího Běšiny z Běšin. Před rokem 1495 koupil Tchořovice Bohuslav Muchek z Bukové, jehož rodu Tchořovice po dlouhá léta náležely. V letech 1537−1557 na Tchořovicích společně seděli bratři Oldřich a Václav. Velká sešlost původní tvrze jistě přiměla Oldřicha k výstavbě dvoupatrového zděného sídla obehnaného hlubokým příkopem. Do tvrze se vjíždělo z východní strany po visutém mostě branou, jež byla ozdobena muchkovským erbem – koňskou nohou. Ve vnitřním traktu čtverhranného dvora se nacházely dřevěné pavlače, po nichž se vcházelo do jednotlivých místností. Ve věži objektu byla zřejmě zřízena kaple. Václav, který svého bratra přežil, učinil roku 1560 pořízení o své manželce Markétě, aby po jeho smrti dostala truhlu jeho první manželky, dále každoroční dávku zahrnující dvě povlečení s prostěradly, dvě dobré krávy a 10 kop k tomu. Buď ještě

[11)] Osobní fond Hille Jan Pavel (1873−1942), Z dějin obce Tchořovické, Státní okresní archiv ve Strakonicích, inv. č. 75.

sám Václav, nebo jeho synové si opodál původního sídla vystavěli nové stavení – odtud se psali seděním na Novém domě ve Tchořovicích. Tento objekt pak zůstal v držení Jana a Jiříka, synů Wolfa Muchka z Bukové. Syn Jiříkův, Oldřich, jsa povahy neméně prchlivé než otec, byl podle pramenů při jedné hádce u Bukové roku 1587 od Kryštofa Chomovského z Dlouhé probodnut. Tímto vymřela postranní větev muchkovského rodu a její majetek přešel na lnářské panství. Druhá část Tchořovic s novým zámkem byla v držení výše zmíněného Wolfa Muchka, po jehož smrti zde v letech 1588–1629 sídlil jeho syn Smil Muchek. Smil, ač věrný katolík stojící na habsburské straně, byl po roce 1620 pronásledován za podporu stavovského usnesení o zavržení krále Ferdinanda II. a zvolení krále Fridricha. Za udělení pardonu musel nakonec zaplatit 116 zlatých rýnských. Následně Tchořovice krátce držel Volf Muchek z Bukova, po jeho smrti roku 1634 majetek získala manželka Anna Alžběta Muchková rozená z Klenového. Poté se obec dostává do držení Volfových sester Alžběty, Anny a Doroty. Prvně jmenovaná byla posléze pro nemravné chování z dědictví vyloučena. Obě její sestry byly provdány do rodu Sobětických. Když roku 1645 Dorota bez závěti zemřela, žádala Anna o přepsání majetku na svou osobu. Přestože se tomu manžel zemřelé Doroty Vilém Jindřich Sobětický ze Sobětic, držící Tchořovice do konce roku 1645, usilovně bránil, byl zadlužený zámek na žádost věřitelů prodán roku 1653 Adamovi Matyáši hraběti z Trautmansdorfu za 7 500 kop míšeňských a následně připojen ke Lnářům. Roku 1675 byl novým majitelem lnářského dominia Janem Humprechtem hrabětem Černínem z Chudenic někdejší tchořovický zámek přeměněn na obilní sýpku.

Tchořovice pod správou lnářského panství

Smutné časy Tchořovice zasáhly po skončení třicetileté války, kdy se obec, původně rozdělená mezi dva majitele, přikoupením dostala celá pod správu lnářské vrchnosti (již roku 1617 náležel lnářskému panství tchořovický poplužní dvůr se zahradou, pastvami a dvorci). Z majitelů Lnářů v této době stojí za připomínku syn Jana Humprechta Tomáš Lechreus. Po Tomášově smrti získal panství sňatkem s jeho dcerou Marií Josefou hrabě Leopold Josef Künigl. Následně se roku 1726 Lnáře dostávají do rukou jejich syna Františka Josefa. Velice trýznivý byl pro Tchořovice rok 1741, kdy se za válek o rakouské, francouzské a bavorské dědictví v obci usadilo bavorské vojsko. Roku 1745 dominium koupil Karel Rudolf ze Swéerts-Sporcku. V držení tohoto rodu byly Lnáře až do roku 1803, kdy panství koupil Leopold z Thunů, biskup pasovský. Ještě téhož roku jej však prodal Janu Františku, svobodnému pánu z Lünckerů. Tento rod na panství sídlil až do roku 1872.

Tchořovice samostatnou obcí

Nejradostnější zpráva obec zastihla roku 1848, kdy se Tchořovice vymanily z područí lnářského panství. Staly se tak svobodnou, samostatnou obcí. Roku 1878 byla na severním okraji obecní návsi vystavěna kaple zasvěcená sv. Václavu. Tohoto zemského patrona oslovuje nad vchodem do kaple umístěný nápis „Svatý Václave,

oroduj za nás“. Roku 1895 byla v obci otevřena nová školní budova, díky které místním školou povinným dětem odpadla každodenní cesta za vzděláváním do čtyři kilometry vzdálených Kocelovic. V současnosti sídlí v budově někdejší školy obecní úřad. Roku 1898 obec postihl ničivý požár, kterému podlehlo celkem 26 domů. V červnu následujícího roku byla slavnostně otevřena železniční lokální dráha z Blatné do Nepomuka se zastávkou ve Tchořovicích. Z nejvýznamnějších místních událostí 20. a 21. století připomeňme výstavbu záložního vojenského letiště v 50. letech minulého století či představení znaku a vlajky obce roku 2011.

2. Metody výzkumu

V první fázi bylo nezbytné ověřit rozsah a podobu zaznamenané anoikonymie ve sledovaném katastru obce Tchořovice. Přestože byl soupis pomístních jmen pro zájmové území, který provedla Místopisná komise ČSAV v roce 1979, poměrně stručný (obsahoval pouhých 20 zástupců pomístních jmen označujících někdejší hony JZD), dobře posloužil při ověřování vybraných dokladů anoikonym zachycených v historických katastrálních operátech Českých zemí pocházejících z 18. a 19. století, které jsou v současnosti uloženy v Národním archivu v Praze-Dejvicích. Jedná se zejména o Tereziánský katastr rustikální i panský, Josefský katastr, Stabilní katastr a Modré aršky. Stranou badatelského zájmu nezůstaly ani historické mapové operáty tzv. I. a II. vojenského mapování, které představují cenný archivní pramen pro alespoň rámcovou orientaci v předindustriální venkovské krajině, jež nebyla až do 30. let 19. století zachycena v podrobné katastrální mapě. Teprve v této době bylo vytvořeno nejstarší souhrnné mapové dílo − tzv. Indikační skici a Povinné císařské otisky Stabilního katastru, které již zhruba odpovídají současným požadavkům na relativně přesnou lokalizaci sledovaných objektů v krajině. Pomocí srovnávání těchto starých katastrálních map s katastrální mapou někdejšího pozemkového katastru a s ortofotomapami pořízenými v polovině 20. století je možné některé zástupce ze souboru nejstarších pomístních jmen poměrně přesně lokalizovat v terénu. Neméně důležitým pramenem pro studium pomístních jmen na Blatensku se stal poměrně obsáhlý osobní fond blatenského kněze a patriota Jana Pavla Hilleho (1861−1943) a Archiv obce Tchořovice,[12)] které jsou uloženy ve Státním okresním archivu ve Strakonicích. Závěrem je nezbytné připomenout velmi pečlivě zpracovaný nepublikovaný soupis anoikonym s názvem Místní názvy v katastru Tchořovice a jeho těsném okolí ochotně poskytnutý panem Ing. Karlem Krejčím, kronikářem obce Tchořovice. Tento soubor, čítající kolem osmdesáti pomístních jmen, je nedocenitelný zejména tím, že tato anoikonyma zachycuje ve tvarové podobě odrážející současný lokální úzus. Zjištěná

[12)] Archiv obce Tchořovice, Státní okresní archiv ve Strakonicích, 1850, inv. č. 2, 3, 6, 25, 26, 29, 31.

data byla rovněž ověřována, upřesňována a doplňována za pomoci rozhovoru s diplomantovou babičkou, která je místní rodačkou a dodnes v obci pobývá.

3. Abecední heslář pomístních jmen

Struktura hesla

1. Historické doklady příslušného anoikonyma zaznamenané v transliterované podobě s uvedením zdrojového pramene.

2. Klasifikace anoikonyma na základě sémantického třídění Vladimíra Šmilauera a modelové analýzy Jany Pleskalové.

3. Lokalizace anoikonyma v krajině a výklad sémantické motivace daného pojmenování.

4. Transliterovaný přepis evidenčního záznamu vybraných anoikonym z Josefského katastru.

Hydronyma

Charakteristickým krajinným prvkem katastrální obce Tchořovice jsou nepochybně rybníky. Díky příhodné geomorfologii terénu mohli naši předkové vytvořit mezi obcemi Tchořovice, Pole, Vrbno a Mračov důmyslnou rybniční soustavu, jež v dobách svého největšího rozmachu čítala více než třicet rybníků. Do dnešních dnů zůstalo funkčních celkem 26 rybníků,[13)] a to *Loužnice*, *Kaprov*, *Paseka*, *Vitanovské jezárko*, *Smyslovské jezero*, *Starý Pálenec*, *Žoldánka*, *Mlýnský*, *Blatenecký*, *Kubov*, *Žabinec*, *Nadýmač*, *Malá Kuš*, *Šolův*, *Nový*, *Hořejší*, *Dolejší*, *Starý*, *Radov*, *Smyslov*, *Vitanovy*, *Velký Pálenec*, *Hadí*, *Velká Kuš* a na sádky přeměněné dva *Kupcovy rybníky*.[14)]

Ukázka zpracovaných hesel vybraných pomístních jmen z katastru obce *Jesec*

1. *Jesec B.* (2M); *Jesec B.* (3M); *Bach Gesetz* (pod *Dolejším*) (SK-S); *Bach Gesetz* (pod *Dolejším*) (SK-O); potok *Jezetz* (SK-PH); *Gesetzbach* (SK), *Gesetz – bach* (SK), *Bach Gesetz* (SK); *Jesec* (pod *Dolejším*) (ZM); *Jesec* (SM-R); *Jesec* (pod *Dolejším*) (SM-V); *Jesec* (pod *Dolejším*) (DP-R).

2. Jednoslovné hydronymum spadá do skupiny Zvířectvo − Ryby (Š) podle vztahového modelu C jakožto jméno široce vztahové (P).

3. V Jungmannově Česko-německém slovníku[15)] můžeme nalézt lexémy *Jes*

[13)] V našem hesláři z výše zmíněné soustavy blíže charakterizujeme pouze potoky a rybníky ležící v katastrálním území Tchořovice či s tímto územím bezprostředně sousedící. Některé z existujících i zrušených rybníků přehledně uvádí Jiří Sekera v kapitole Soupis rybníků podle katastru obcí (J. Sekera, Rybníky na Blatensku, Blatná, 2000, s. 164nn).

[14)] J. Sekera, o. c. v pozn. 12, s. 10.

[15)] J. Jungmann, Slownjk česko-německý Josefa Jungmanna. Djl I., A−J. W Praze we knjžecj arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy wdowy Fetterlowé, řjzenjm Wáclawa Špinky, 1835,

(*Jesen*, *Jelec*) pro označení kaprovité ryby jelce jesena, která se vyskytuje především v proudících vodách. Podle druhého výkladu mohou lexémy *Jes*, *Jas*, *Jasen* odkazovat ke jménu Peruna, jejž pohanští Slované uctívali jako slunce. Zakončení *-ec* zde můžeme chápat jako deminutivní příponu.

Stříteř

1. *Kržiterz* (JK), *Kržiterž* (JK), *křiteř* (JK); *Teich Kriter* (SK); *Střítěž hořejší* (H), *Střítěž dolejší* (H), *Kříteř* (H), *Horní Kříteř* (H), *Dolní Kříteř* (H); *Příteř* (lid.).

2. Jednoslovné hydronymum spadající do kategorie Rostlinstvo – Rostliny, porosty (Š) podle vztahového modelu B „co tam je“ (P).

3. Podle výkladu Jiřího Sekery šlo o nevelký rybníček o výměře necelé 2 ha nacházející se jihozápadně od obce v sousedství rybníka *Starého* na tchořovicko-polské katastrální hranici. Napájen byl z *Páleneckého potoka*, vodu vypouštěl do *Starého*. Podle Hilleho v místě existovaly dokonce dva rybníky pod jmény *Hořejší* a *Dolejší Kříteř*. Své jméno rybníček získal podle okolního porostu sítinou. Dnes se v místě nalézá nekosená louka.[16] (**P. r.:** Je to nářeční varianta ze Střítež. – **R. Šr.**)

4. *„Panskej Rybnik Kržiterž, w niom jest mnoho kameni a tuze bahnitej“* (JK).

Černej křížek

1. *Černý křížek* (K).

2. Toto víceslovné anoikonymum v nominativu singuláru patří do skupiny Duchovní život – Náboženství a církev (Š) podle vztahového modelu B + C_i, který doplňuje hlavní vztah „co tam je“ o bližší charakteristiku (P).

3. Polnosti v okolí křížku, který se nachází v bezprostředním sousedství křižovatky silnic Tchořovice – Kocelovice a Lnáře – Hajany. V místě údajně roku 1740 došlo ke krvavé potyčce mezi rakouskými a francouzskými vojáky. Padlí byli na tomto místě pohřbeni a na jejich památku zde byl postaven křížek.[17]

Hlinovna

1. *hlinowna* (JK).

2. Jednoslovné anoikonymum v nominativu singuláru patří do kategorie Země – Složení a pohyby půdy (Š) podle vztahového modelu B „co tam je“ (P).

3. Jedná se o lokalitu, která v minulosti sloužila jako deponie kvalitní zeminy.

4. *Hlinowna w kterem mistie se hlina kopa wczemss gami a wozovj Czestj sau a žadneg užitek nenese, ktere se nemieržilo po ½ Struhu* (sic!) *může begt* (JK).

---

s. 651. Dostupný také z WWW: http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovniky/digitalni-kopie-detail/JgSlov01.

[16] J. Sekera, o. c. v pozn. 12, s. 145.

[17] K. Krejčí, Kříže, křížky, sv. sošky a boží muka v k. ú. Tchořovice (2. část), Blatensko sobě 5 (23), 2011, s. 43. Dostupný také z WWW: http://blatensko.cz/a_dokument/1322811358_111118-sobe-listopad-net.pdf.

Chrustiny

1. *Chrustini* (JK), *Chrusti* (JK), *Chrustin* (JK), *Wald Chrustina* (JK); *Chrustina* (SK-PH); *Chrustiny* (K); *Chrustiny* (KM); *Chrustiny* (G); *Chrustiny* (ZM).

2. Toto jednoslovné anoikonymum v nominativu plurálu řadíme do kategorie Rostlinstvo – Porosty obecně (Š) podle vztahového modelu B „co tam je“ (P).

3. Jedná se o rozlehlý, v minulosti panský les situovaný v oblasti mezi rybníky *Smyslov*, *Velkej Pálenec*, *Vitanovy*, *Vitanovské Jezárko* a *Radov*. Les byl pravděpodobně pojmenován podle hojného výskytu křovisek či suchého chrastí.[18)]

4. *Panskej Les Chrustini wedle Rybnika Smislowa jezarko u pastwisstie w tom lesu wrchnostensky* (JK).

Nad Hořejším tchořovským rybníkem nad vohradou

1. *nad horžegssim Thoržowskim Rybnikem nad Wohradu* (JK).

2. Toto víceslovné anoikonymum v instrumentálu singuláru můžeme začlenit do skupiny Země – Vody (Š) podle vztahového modelu A + A_i + C_i + C_i, který doplňuje hlavní vztah „kde to je“ o vedlejší vztahy polohy a bližší charakteristiky (P).

3. Jde o někdejší panské pole severně od *Hořejšího rybníka* v sousedství bývalé panské ohrady.

4. *Pansky Polle thoržowskemu dworu Patrži jmenem nad horžejssim Thoržowskim Rybnikem nad Wohradu, prži jedni stranie Tuze Sspatni, a mnohima drobnima kameníma obsazeny* (JK).

Vopletek

1. *Wopletek* (JK).

2. Toto jednoslovné anoikonymum řadíme do kategorie Lidská práce – Rostliny (Š) podle vztahového modelu B „co tam je“ (P).

3. Jedná se o někdejší panské pole jižně od železniční dráhy Blatná – Nepomuk. V dnešní době se v lokalitě nalézá areál zemědělského družstva. Přesná motivace pojmenování zůstává neznámá, nabízejí se však dvě možná vysvětlení. Podle výkladu PSJČ a Jiřího Sekery[19)] se lexémem *opletek* (*opletka*) označuje pletená obruba košíku nebo vlastní technika pletení z proutí a větví. Místo však mohlo být také pojmenováno podle popínavé plevelné rostliny *opletky obecné*.[20)]

[18)] *Chrustina* – křovisko, houština, chrastí (SSJČ); nebo také *Chrust* – roští, chrastí (PSJČ). Původem pravděpodobně z psl. **chvorstъ* – původně suché větve stromů a keřů, pak rozšířeno i na nesuché keře (ČJA 2).

[19)] J. Sekera, o. c. v pozn. 12, s. 176.

[20)] T. Mrázek, Fallopia Convolvulus (L.) Á. Löwe-opletka obecná/pohánkovec ovíjavý. BOTANY.CZ [online]. 2013 [citováno 21. 7. 2014]. Dostupný z WWW: http://botany.cz/cs/fallopia-convolvulus/.

4. Závěry výzkumu

Diplomová práce si kladla za cíl představit relativně ucelený soubor pomístních jmen užívaných na území katastrální obce Tchořovice od nejstarších dob do dnešních dnů. Východiskem pro tuto studii se stala autorova bakalářská práce z roku 2012, která zachycovala výhradně nejstarší vrstvu anoikonym obsaženou ve spisech Tereziánského katastru. Diplomová práce tuto materiálovou základnu podrobila kritickému zhodnocení a rovněž ji výrazně rozšířila o doklady pomístních jmen zaznamenané v Josefském katastru, Stabilním katastru, Modrých aršcích či v současném Katastru nemovitostí. Opomenuty nebyly ani dva novodobé soupisy pomístních jmen pořízené Místopisnou komisí ČSAV a obecním kronikářem panem Karlem Krejčím. Poslední neméně cennou vrstvu anoikonymie představují písemně nezachycené doklady přežívající v paměti místních obyvatel. Tato druhá část výzkumu mladší lokální toponymie umožnila oproti části předchozí již širší využití rozsáhlého spektra kartografických dokumentů, které rovněž dovolily alespoň částečně verifikovat a upřesnit nejstarší vrstvu anoikonym, ke které neexistují soudobá mapová díla. Nepopsatelnou hodnotu pro toponomastický výzkum měly také webové mapové portály Geoportál ČÚZK[21)] či Národní geoportál INSPIRE,[22)] které na jednom místě soustřeďují široké spektrum mapových operátů. Za zvláštní pozornost zde stojí především černobílé letecké ortofotomapy pořízené v 50. letech 20. století, které zachycují tvář krajiny těsně před nástupem kolektivizace zemědělství, či databáze GEONAMES umožňující projekci vybraných pomístních jmen do současné barevné ortofotomapy.

Jelikož všechny zdrojové katastrální spisy byly vedeny výhradně v rukopisné podobě, setkáváme se zde poměrně často s obtížemi při transliteraci historické podoby pomístních jmen, a to zejména z důvodu odlišného řezu novogotického písma, nedostatečné znalosti české ortografie u pověřených zapisovatelů či špatného fyzického stavu předmětného pramene. Při studiu zmíněných archiválií bylo možné rovněž sledovat historický vývoj českého pravopisu, jenž se jen pozvolna zbavoval vlivu pravopisných zvyklostí německého jazyka. Již v nejstarším sledovaném Tereziánském katastru byly na první pohled patrné odlišnosti v grafickém zápisu sykavek a polosykavek – sykavka *s* zde vystupuje výhradně v podobě tzv. gotického lomeného ſ, polosykavky *c* a *č* se vyskytují zásadně ve spřežkové podobě *cz*, *cź*. Sykavka *š* se zapisovala dvěma způsoby – nejčastěji šlo o dvě za sebou navazující ſſ, řidčeji se užívalo také kombinace točeného *s* a lomeného ſ. Vibranta *ř* bývala zaznamenávána

---

21) Úvod. ČÚZK: Geoportál [online]. 2012 [citováno 4. 5. 2012]. Dostupný z WWW: http://geoportal.cuzk.cz/(S(1d1lwa45rmy4ga55qalj2aup))/Default.aspx?head_tab=sekce-01-gp&mode=Mapa&menu=11&news=yes&side=prohlizet.

22) Prohlížení. Národní geoportál INSPIRE [online]. 2012 [citováno 4. 5. 2012]. Dostupný z WWW: http://geoportal.gov.cz/web/guest/map/.

v spřežkové podobě *rz* (*rź*). Grafém *v* se v TK nevyskytuje, na jeho místě stojí grafém *w*. Opomenout nesmíme ani dobový zápis diftongu *ou* jako *au* či užívání grafému *g* pro foném *j*. Silný vliv němčiny je patrný zejména v užívání velkých počátečních písmen u apelativních substantiv některých pomístních jmen (*Nad dolegssim Mlegnem*). Zápisy některých předložkových anoikonym vycházejí z fonetické podoby slova, a tak dochází ke spřažení substantiva s prepozicí, která bývá někdy znázorněna proti dnešní pravopisné normě s malým počátečním písmenem (*wrobotach*), častěji se však toto spojení objevuje v náležité podobě s velkým písmenem (*Zaradowem*). Velice neustálené je rovněž jak užívání grafémů *i*/*y* po tvrdých, měkkých a obojetných konsonantech (*Mezy horźy* / *Mezy horźim*; *Na Cźihadlach* / *na cźyhadle*; *Nadhoregssim Rybnikem* / *Nad Ribnicźkem*; *w lissti* / *w lyssti*), tak užívání délky vokálů (*Zagezarkem*). O půl století mladší Josefský katastr již důsledněji v písmu odděluje předložku od následujícího substantiva, stále se však vyskytuje značná rozkolísanost v užívání malých a velkých počátečních písmen (*Nowi Splaw*; *na brdczich*). Ve většině případů stále chybí označování délky samohlásek (*Nowy*). V tomto katastru dále dochází ke konkurenci tvarů tvrdých přídavných jmen v nominativu singuláru maskulin zakončených na obecněčeské *-ej* a spisovné *-ý* (*-í*) (*Stari*; *Stareg*; *owczinski*; *owčzinskeg*) či k úžení spisovného *-é* v obecněčeské *-ý* (*-í*) v zakončení nominativu singuláru neutra přídavných jmen (*Tchoržowski jezarko*). Dále se zde můžeme setkat se záměnou *i/y* (*na homulj*; *na hon/m/uly*) či zápisem grafému *í* jako *j* (*Teich Hadj*). Grafém *j* se vyskytuje jak ve starší podobě jako *g*, tak v novodobé podobě *j* (*gezara*; *Jezara*). K jistému vývojovému posunu již dochází v zápisu polosykavek – vedle sebe stojí původní spřežkový zápis *cz* a nespřežkové *č* (*ć*) (*Kupczow*; *kupčov*). Tupá sykavka *š* se podobně jako v TK objevuje v podobě ∫∫ (*horžejssy*), v případě vibranty *ř* si navzájem konkurují podoby *rz*, *rž*, *ř* (*Kržiterz*; *křiteř*). Podobná situace nastává při užívání protetického *v-* (*owczinski*; *nad horžegssig Wohradie*). Z méně obvyklých jevů lze uvést označování měkkosti konsonantu následujícím vloženým grafémem *i* v případech, ve kterých současná čeština volí háček (*Lustiowecz* x *Na Lustowici Owiczinsky*). Pozoruhodně působí také v grafické podobě důsledně zachycená asimilace znělosti (*za wofczinem*). O neslábnoucím vlivu němčiny svědčí častý výskyt německých slov v pomístních jménech (*alt Palenecz*; *Wald Chrustina*).

Studiem Stabilního katastru je možné poznat další posuny grafické podoby pomístních jmen směrem k současné jazykové normě. V tomto operátu dochází již k celkem důslednému zápisu grafému *c* v nespřežkové podobě (*Kupcow*) či grafému *š* v podobě dvou za sebou následujících točených *ss* (*Dolegssy*). Ostatní sledované jevy však ještě vykazují určitou rozkolísanost. Dochází tak stále k soupeření grafému *g* a *j* pro označení fonému *j* (*Gezarko*; *potok Jezetz*) či k zápisu grafému *í* jako *j* (*Teich Hadj*). Není zatím ustálen jednotný způsob psaní ani grafému *v* (*w*) (*Kaprow*; *Kaprov*), ani grafému *ř* (*U Kržize*; *u Křjže*, *Teich Kriter*). Podobně jako v Josefském katastru dochází u tvrdých přídavných jmen v nominativu singuláru maskulin k soupeření

obecněčeského *-ej* a spisovného *-ý* (*-í*) (*Noweg*; *Nowy*). Nejednoznačné i nadále zůstává psaní *i/y* (*Smislow*; *Smyslow*) či označování délek u samohlásek (*Nade Trawniky*; *Na Kline*; *Na Hromadých*; *za jamky pod křížem*). V ještě větší míře než v případě Josefského katastru se zde můžeme setkat s německou podobou tamějších pomístních jmen (*Bach Gesetz*; *Gesetzbach*; *Podhaitscher Bach*; *Poststrasse*). Mladší katastrální operáty, reprezentované Modrými aršky, Pozemkovým katastrem či Katastrem nemovitostí, již příslušná anoikonyma zaznamenávají převážně v souladu s moderní pravopisnou normou. Z komplexního pohledu na rozložení počtu pomístních jmen napříč analyzovanými prameny vyplývá, že nejvíce anoikonym uchovává Tereziánský a Josefský katastr. Hustá síť pomístních jmen tak mohla pro orientaci v terénu nahradit absenci podrobných map. Představením Stabilního katastru a sestavením katastrální mapy jako jeho nedílné součásti dochází k výraznému poklesu počtu zaznamenaných pomístních jmen, jež jsou zejména v případě agronym z velké části nahrazena katastrálními čísly.

Výsledný soubor anoikonym v katastrálním území obce Tchořovice obsahuje celkem 475 heslových slov. Tito zástupci byli pro větší přehlednost rozděleni do dvou skupin. První svébytnou skupinu tvoří hydronyma rozdělená do dvou podskupin pojednávajících o tekoucích a stojatých vodách. Největší podíl v hesláři však zaujímají v druhé skupině zahrnutí zástupci ostatních typů pomístních jmen představující agronyma, oronyma, hodonyma a objekty volně situované v krajině. V souboru jednoznačně dominují celkovým počtem 366 heslových slov agronyma, následují hydronyma (49), hodonyma (23), oronyma (12). Celkem 25 zástupců lze zařadit do kategorie volně situované objekty v krajině, z toho 9 pomístních jmen označuje někdejší hraniční katastrální mezníky, další 3 zástupci označují anoikonyma s neznámou sémantickou motivací (*V hlavách*) či s neznámou lokalizací (*Podluží*; *U Jirkouc potoka*).

Následně bylo na tento korpus aplikováno sémantické třídění Vladimíra Šmilauera a vztahověmodelová analýza Jany Pleskalové, přihlédli jsme též k formální analýze Libuše Olivové-Nezbedové. Jejich souhrnné výsledky spolu s vybranými zástupci příslušných modelových kategorií uvádí následující přehled.

Sémantická analýza Vladimíra Šmilauera

Mezi nejhojněji zastoupené skupiny podle tohoto třídícího modelu patří kategorie **Pojmenování podle osob a institucí** (47) (*Bártovce*; *U kováře*; *U Matějčka*), **Cesty** (46) (*Císařská silnice*; *Nad tratí*; *Přeložka*); **Vody** (44) (*Vitanovský jezárko*; *Na stokách*; *V rybníčku*). Dále jsou v souboru zastoupeny skupiny **Místo** (4) (*Druhej kus nad hořejšíma lukama*; *Náměstíčko*; *Na place*; *Za humny*), **Poloha** (11) (*Dolejší*; *Na Poledni*; *U Poledne vovčínský*), **Velikost** (2) (*Na krajině*; *Na Velkej*), **Tvar, přímé označení** (8) (*Lomnice*; *Homole*; *Pod Vokrouhlíkem*), **Tvar a jiné vlastnosti metaforicky** (17) (*Spálenec*; *Zrcadlo*; *Klíny*), **Barva a podobné vlastnosti** (4) (*Hlubý*; *Hrubý*; *Na Hlubý*; *Na Hrubý*), **Hodnocení, povaha** (3) (*Na Vymyšlenej*; *Pod Radovem Vymyšlená*; *Vymyšlená louka*), **Starý, nový** (11) (*Novej*; *Starej*; *Nad Starým*),

Vyvýšeniny (26) (*Brce*; *Nad Hůrkou*; *V Hoře*), **Vhloubené tvary** (5) (*Mezihůrčí*; *Na podjámčí*; *Za jamky pod křížem*), **Ostrov** (1) (*Ostrov racků*), **Půda** (7) (*Bahna*; *Kopaniny*; *Pod Loužnicí*), **Složení a pohyby půdy** (15) (*Hlinovna*; *Kamenitá /1/, /2/*; *V hlíně*), **Kulturní půda** (3) (*Mezi polem*; *Nad trojíma hony*; *Na trojích honech*), **Části rostlin** (3) (*V rosocích*; *V rozsocích*; *V rozsochách*), **Porosty obecně** (26) (*Háj hrdinů*; *Kaprouc lesík*; *Ruskej háj*), **Rostliny, porosty** (37) (*Stříteř*; *Líště*; *Žižkova lípa*), **Soustava hospodaření** (2) (*Na Vobůrách*; *Vobůra*), **Louky** (22) (*Malý luka*; *Na loučkách*; *Velká louka*), **Pastviny** (10) (*Nad Trávníkem*; *V Trávnících*; *Za Trávníkem*), **Zahrady** (6) (*Maříkouc zahrada*; *U zahrady*; *Zahrádka*), **Vinice** (1) (*Na vinici*), **Plazi** (2) (*Hadí*; *Pod Hadím*), **Ryby** (8) (*Kaprov*; *Štičí*; *U Kaprova*), **Volně žijící ptáci** (5) (*Bažantnice*; *U Bažantnice*; *V Bažantnici v lese*), **Majetek obecní** (1) (*Vobčiny*), **Poddanské poměry** (3) (*Na robotě*; *V robotách*; *V robotech*), **Způsob získání půdy** (1) (*Na přídělech*), **Lidská práce − Kulturní rostliny** (6) (*Lušťov*; *Nad Lušťovcem*; *V Lušťově*), **Lidská práce − Zvířata volně žijící** (13) (*Čihadla*; *Lečova*; *Na Vejrovce*), **Lidská práce − Nerosty** (6) (*Kamenitej lom*; *Na lomu*; *Za lomem*), **Lidská práce − Zvířata domácí** (3) (*Kozedří*; *Mrchoviště*; *Na Kozedřích*), **Lidská práce – Vojenství** (10) (*Nad Stráží*; *Pod Stráží*; *Stráže*), **Lidská práce – Rostliny** (2) (*Na Vopletku*; *Vopletek*), **Vlastní jména sídlišť** (9) (*Hradišťskej potok*; *Smoliveckej potok*; *U Hajan*), **Obecná jména sídlišť** (2) (*Mlýnskej potok /1/, /2/*), **Světské stavby obytné a hospodářské** (8) (*U stanice*; *Za stodolama*; *Za Vovčínem*), **Hranice** (1) (*Dubové meze*), **Odpadové hromady** (2) (*Hromadí*; *Na hromadách*), **Stavby církevní** (3) (*Kostelík*; *Na Kostelíku*; *Za klášterem*), **Ohrady** (8) (*Nad vohradou*; *Ve vohradách*; *Z vohrady*), **Stavby jiné světské** (3) (*Za můstkem*; *Za můstkem vedle strouhy*; *Za můstkem vedle úlehle*), **Náboženství a církev** (*Černej křížek*; *U dřevěnýho kříže*; *U mlynářové kapličky*), **Místní události** (1) (*U voběšenýho*).

Modelová analýza Jany Pleskalové[23)]

Z aplikace tohoto vztahového modelu na sebraná pomístní jména vyplývá, že nejvíce zástupců spadá do **modelu A** – celkem 224 dokladů (*Poledne*; *K dubu*; *Mezicesty*; *Mezi lukama*; *Na Čihadlách*). Dále se v souboru vyskytli zástupci **modelu B** (50) (*Jezírko*; *Kříteř*; *Bahna*; *Čihadla*; *Hlinovna*), **C** (32) (*Jesec*; *Dolejší*; *Hadí*; *Lušťov*; *Hlubý*), **D** (10) (*Kaprov*; *Kupcov*; *Radov*; *Smyslov*; *Bártovce*), **B + C_i** (44) (*Černej křížek*; *Háj hrdinů*; *Kulatá lípa*; *Nový luka*; *Pražská silnice*), **B + D_i** (15) (*Jirkouc potok*; *Císařská silnice*; *Kaprouc lesík*; *Kubášouc paseka*; *Masákouc mlejn*), **A + C_i** (36) (*Novej splav*; *Nad hořejšíma lukama*; *Nad Novým rybníkem*; *Pod polskou cestou*; *U Dolejšího splavu*), **D + C_i** (5) (*Malej Kaprov*; *Malej Kupcov*; *Velkej Kupcov*; *Malej*

[23)] Blíže k pojetí vztahověmodelové analýzy pomístních jmen viz článek J. Pleskalové o. c. v pozn. 3.

Bártovec; *Malý Bártovce*), **C + C_i** (7) (*Malej Pálenec*; *Starej Pálenec*; *Tchořovickej velkej*; *Velkej Pálenec*; *Malej Bánovec*), **A + A_i** (20) (*Mezi cestama v hlínových*; *Nad Kříteřem vedle silnice*; *Pod mlejnem vedle drah*; *U Jezárka vedle drah*; *V Bažantnici v lese*), **A + D_i** (8) (*Nad hajanskýma lukama*; *U Jirkouc Poledne*; *U mlynářové kapličky*; *U panský Bažantnice*; *U Vávrouc lesíka*), **A + A** (3) (*Mezi Starým a Kříteřem*; *Pod Radovem na Vymyšlenej*; *Vedle Vovčína a panský zahrady*), **A + C** (1) (*Pod Radovem Vymyšlená*), **B + B** (1) (*Obora Chrustiny*), **B + A_i + C_i** (3) (*Druhej kus nad hořejšíma lukama*; *Hajanská cesta při kříži*; *Kocelovská cesta při kříži*), **B + C_i + C_i** (1) (*Hajanská vozová cesta*), **A + A_i + C_i + C_i** (1) (*Nad Hořejším tchořovským rybníkem nad vohradou*), **A + C_i + C_i** (3) (*Nad Velkejma dolejšíma lukama*; *Nad Velkejma hořejšíma lukama*; *V dolejších Velkejch lukách*), **A + A_i + A_i** + **D_i** (1) (*Nad Vitanovem pod lesem Chrustiny při panský louce*), **A + A_i + C_i** (6) (*Pod Vitanovy vedle Velkejch luk*; *U hájanský cesty do lesa*; *V habřích vedle Tchorovský cesty*; *V habřích vedle tchorovský silnice*; *V šípkách u Tchorovský cesty*), **A + A_i + D_i** (2) (*Na stoce vedle panskýho Trávníku*; *Na vohradě pod panským polem*), **B + A_i + A_i + C_i + D_i** (1) (*Panský sádky pod Dolejším rybníkem u Mlejna*), **A + A_i + A_i + C_i + C_i** (1) (*Vedle Hořejšího rybníka při louce Vohrady až k Novýmu splavu*).

Formální analýza Libuše Olivové-Nezbedové

V souboru pomístních jmen se vyskytlo celkem 281 **přímých** (*Kamenitej lom*; *Mrchoviště*; *Na Vopletku*; *V Jalovčí*; *Žižkova lípa*) a 180 **nepřímých** (*Mezi Starým a Kříteřem*; *Nad Hořejším*; *Pod Vokrouhlíkem*; *U vypálenýho*; *Za Starým*). 86 anoikonym je **jednoslovných** (*Brdce*; *Hradčany*; *Chrustiny*; *Jalovčí*; *Třeštěnec*), 205 **jednoslovných předložkových** (*Nad Hůrkou*; *Na krajině*; *U Chrustin*; *V rybníčkách*; *Za Smyslovem*), 80 **víceslovných** (*Hlinovenskej vršek*; *Malej Pálenec*; *Peckouc lesík*; *Tchořovický jezárko*; *Velký luka*), 92 **víceslovných předložkových** (*Nad Novým rybníkem*; *Pod Starým Pálencem*; *U Jezárka vedle drah*; *V loučkách u Stráží*; *Za jamky pod křížem*). Celkem 135 zástupců pomístních jmen je **apelativního původu** (*Na koláči*; *Na pahorku*; *U vypálenýho*; *V půlích*; *Za vrškem*), 99 **propriálního původu** (*Hejtmánkouc lesík*; *Kopejtkouc zahrádka*; *Pod Vitanovy*; *Polanouc vršek*; *Za Matějčkouc*), 236 pomístních jmen vzniklo **proprializací apelativ** (*Bahna*; *Hlinovny*; *Chrustiny*; *Lomnice*; *Račana*), 2 pomístní jména jsou **apelativně-propriálního původu** (*U Jirkouc Poledne*; *Pod Radovem Vymyšlená*). 26 zástupců anoikonym se vyskytuje v **deminutivní podobě** (*Brdce*; *Kostelík*; *Na loučkách*; *Polanouc vršek*; *Za rybníčky*), 9 pomístních jmen můžeme zařadit mezi **spřežky** (*Mezicesty*; *Mezihoří /1/, /2/*; *Mezihůrčí*; *Nade dráhy*; *Na podjámčí*; *Pode dráhy*; *Podhlinovny*; *Podluží*).

Sebráním anoikonymického materiálu v katastru obce Tchořovice a jeho následnou analýzou tak došlo k výraznému doplnění a diverzifikaci souboru pomístních jmen, který byl zachycen soupisovou akcí Místopisné komise ČSAV v roce 1979. Z prostorových a časových důvodů však nebylo možné v této studii reflektovat všechny dostupné prameny vztahující se ke sledovanému území. Jedná se o dva roz-

sáhlé archivní fondy pojednávající o činnosti lnářského velkostatku a v tamějším klášteře kdysi sídlícího řádu bosých augustiniánů. Jejich budoucím začleněním by bylo možné přistoupit k finální fázi anoikonymického výzkumu v této lokalitě spočívající v sestavení podrobné katastrální mapy pomístních jmen.

Použité zkratky

DP-R	Diplomová práce Jiřího Rádra
G	Databáze GEONAMES
H	Archivní fond Jana Pavla Hilleho
JK	Josefský katastr
K	Soupis pomístních jmen Karla Krejčího
KM	Katastrální mapa České republiky
P	Vztahověmodelová analýza Jany Pleskalové
SK	Stabilní katastr
SK-O	Stabilní katastr – Císařské povinné otisky
SK-PH	Stabilní katastr – Popis hranic
SK-S	Stabilní katastr – Indikační skici
SM-R	Státní mapa 1:5000 – rastr
SM-V	Státní mapa 1:5000 – vektor
Š	Třídění anoikonym Vladimíra Šmilauera
ZM	Základní mapa České republiky
2M	2. vojenské mapování
3M	3. vojenské mapování

misa.havrda@centrum.cz
Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
Ústav bohemistiky
Branišovská 31a
370 05 České Budějovice